

ANYANYELV, NEMZETISÉG ÉS VALLÁS 1941-BEN.

1. A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal egy évvel ezelőltette közzé a négyszer megnagyobbodott Magyarország népességének anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlására vonatkozó országos végeredményeket,¹⁾ legutóbb pedig a törvényhatósági részletadatokat is közreadta.²⁾ Amidőn most az 1941. évi népszámlálás immár véglegesnek tekinthető számkincse alapján a legfőbb tanulságokat a „Kisebbségvédelem“ hasábjain összefoglaljuk, a részletek tekintetében az említett hivatalos adatközlésekre utalunk.

Legutolsó népszámlálásunk az etnikai és felekezeti viszonyok feltárása céljából nemcsak az anyanyelvet és a vallást tudakolta, hanem — mégpedig elsőízben — egyfelől a nemzetiséget, másfelől pedig azt is, hogy a megszámlált a törvényes rendelkezések (az 1939: IV. te.) értelmében zsidónak tekintendő-e, vagy sem és szülői s nagyszülői közül hányán tartoznak vagy tartoztak az izraelita hitfelekezet tagjai közé.³⁾ Tehát az izraelita vallásúak számának megállapításán túlmenően megkísérelte a teljesen, vagy kisebb-nagyobb mértékben zsidó származásúak hiánytalan számbavételét, az anyanyelvi rétegződés megrögzítésén kívül pedig a népi, nemzetiségi hovatartozás kérdésének tisztázását is.

A népszámlálás kérdésköre és adatanyaga e szerint új színekkel, igen jelentős új szempontokkal bővült. Nagyon eltérnének tárgyunktól, ha a kérdésrendszer kitágulásából előálló problémák taglalásába, valamint a nemzetiségi és vallási statisztika elvi és gyakorlati kérdéseinek megvitatásába belemerülnénk.⁴⁾ Erre majd

¹⁾ Az 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatai. Magyar Statisztikai Szemle 1943. évf. 239—248. 1. (előzetes eredmények). Az 1941. évi népszámlálás nemre, családi állapotra és vallásra vonatkozó adatai. Magyar Statisztikai Szemle 1943. évf. 249—252. 1. (előzetes eredmények). — ²⁾ Fogarasi Zoltán dr.: A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása törvényhatóságunkint 1941-ben. Magyar Statisztikai Szemle 1944. évf. 1—20. I. (véglegesnek tekinthető adatok). —

³⁾ A számlálólap kérdezte még az anyanyelven kívül a beszélt nyelveket, valamint a visszacsatolt kárpátaljai, erdélyi és déli területeken azt is, hogy ha a megszámlált vallását változtatta, mi volt előző vallása. —

⁴⁾ Ezekkel a kérdésekkel a „Kisebbségvédelem“ több cikke foglalkozott;

még megfelelőbb alkalmat keresünk. Arra azonban mér most nyomatékosan utalni kell, hogy az 1941. évi népszámlálás adatgyűjtési rendszere nemzetiségi statisztikai szempontokból nemcsak az ú. n. utódállamok 1920. és 1930. körüli népszámlálásainak felvételi módszereitől tér el kisebb-nagyobb mértékben, hanem a korábbi magyar népszámlálásokkal sem egyezik meg teljesen. Hiszen előző népszámlálásaink egyetlen anyanyelvi kérdése helyett most két kérdőpont: az anyanyelv teljesen objektív alapon, a nyelv tudásán nyugvó kérdése és a népi közösség szubjektív érzésén alapuló nemzetiségi kérdés szerepelt a számlálólapon.⁵⁾

Népünk túlnyomórésznél, elsősorban a lakosság legnagyobb hányadát alkotó egynyelvűeknél a korábbi népszámlálások és az 1941. évi összeírás anyanyelvi vallomásai — valamint az 1941-es anyanyelvi és nemzetiségi bejegyzések — közt teljes és tökéletes az összhang (az anyanyelv és a nemzetiség egyezik); csupán a lakosság — mégpedig a két- vagy többnyelvű népesség — egy kisebb részénél (esetleg csak töredékénél) állhat a nemzetiségi válasz valamivel közelebb az előző népszámlálások anyanyelvi feleletéhez. A múltban előfordulhatott ugyanis, hogy a két- vagy többnyelvű népességből egyesek, akik a magyar nyelvet egyenlően vagy csaknem egyenlően jól beszélték, mint felmenőik nyelvét, a korábbi népszámlálások egyetlen anyanyelvi kérdésénél magukat részben objektív (nyelvi), részben szubjektív (érzelmi) alapon magyar anyanyelvűnek jegyezték be; ezek, vagy közülük többen, 1941-ben nyilván a számlálólap nemzetiségi kérdésére adott válaszban vallották magukat magyarnak, míg az anyanyelvi kérdőpontban az ugyanolyan, vagy csaknem ugyanolyan jól tudott két nyelv közül a leszármazásukra utaló nem magyar nyelvet jelölték meg sajátjuknak. A korábbi népszámlálásaink anyanyelvi adatainak lényegileg teljesen megfelelő számértékeket tehát ilyen — szórványos — esetek miatt az 1941. évi számbavétel anyanyelvi és nemzetiségi eredményei közt kell keresni, de mindenestre inkább az anyanyelvi számok közelében.⁶⁾ Az 1941. évi népszámlálás egyébiránt a nemzetközileg is mintaszerű részletességgel kiépített magyar nemzetiségi statisztika tradícióihoz híven a legteljesebb tárgyilagosságra törekedett és számos intézkedéssel biztosította azt, hogy adatai mind nemzetiségi, mind felekezeti te-

így főleg; *Elekes* Dezső dr.: A kisebbségi terminológia és számbavétel problémái. 1940. évf. 21—35. 1. és *T. hin ing* Lajos dr.: Az asszimiláció statisztikai megfigyelésének főbb szempontjai. 1938. évf. 13—19. 1. — L. még: *Thirring* Lajos dr.: Az 1941. évi népszámlálás kérdésköre. Magyar Statisztikai Szemle 1943. évf. 343—351. L.

⁵⁾ A nemzetiség természetesein az anyanyelvtől eltérő, a nyelvismerettől pedig független lehetett. — ⁶⁾ Országos végeredményben ez a körülmény az anyanyelvi adatok összehasonlíthatóságát csak árnyalatnyig érinti és inkább helyileg, egy-egy községben okozhatja a két vagy

kintetben a valóságos helyzetnek minél tökéletesebben megfeleljenek.⁷⁾

2. A „Kisebbségvédelem“ célkitűzéseinek megfelelően elsősorban az anyanyelvi és a nemzetiségi adatok párhuzamos felsorakoztatása lehet tanulságos. Az önmagukban érdekes, de az etnikai képet inkább csak egyes részletekben jól kiegészítő vallási adatokról csupán a teljesség kedvéért számolunk be.

Az 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi végeredményei⁸⁾ nemcsak érdekes, hanem egyben elég színes képet tárnak elő (1. tábla).

1. A népesség anyanyelv és nemzetiség szerint 1941-ben.

Anyanyelv, ill. nemzetiség	Anyanyelv		Nemzetiség	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
	1941-ben			
Magyar	11.364.839	77,5	11.884.947	80,9
Német	720.291	4,9	532.868	3,6
Szlovák (tót)	270.467	1,8	173.514	1,2
Román	1.100.290	7,5	1.052.067	7,2
Ruszin (rutén)	563.910	3,8	547.177	3,7
Horvát	¹⁾ 128.740	¹⁾ 0,9	12.630	0,1
Bunyevác, sokác stb.	¹⁾ 78.994	¹⁾ 0,5	55.532	0,4
Szerb	164.755	1,1	159.346	1,1
Vend, szlovén	70.315	0,5	20.343	0,1
Cigány	57.776	0,4	76.738	0,5
Jiddis, héber	²⁾ 132.325	²⁾ 0,9	—	—
Zsidó	—	—	139.455	1,0
Egyéb	29.543	0,2	27.238	0,2
Ismeretlen	1.078	0,0	1.468	0,0
Összesen	14.683.323	100,0	14.683.323	100,0

Az etnikai összetétel nem olyan mozaikszerű, mint volt az első világháború előtt, amikor az 1910-es népszámlálás adatai szerint a Magyarbirodalom területén (Horvát-Szlavonországgal) 48,1, az anyaországban pedig 54,5%-ra rúgott a magyarság aránya; de nem is annyira egyszínű, mint az 1930-ban 92,1%-nyi magyar többség által lakott trianoni csonkaországdarabon.⁹⁾ A népességnek azon-

több népszámlálásra vonatkozó adatok némi ingadozását. — ⁷⁾ Az adatgyűjtő eljárásról és az adatgyűjtés rendszeréről a Magyar Statisztikai Szemle elsőnek idézett cikke nyújtott részletesebb képet O. M. Stat. Szemle 1943. évf. 239—248. 1.). — ⁸⁾ Az 1941. évi adatok mindvégig véglegesnek tekinthető ideiglenes eredmények. A népszámlálás időpontja 1941. január 31. (a visszafoglalt délvidéki részeken október 10.) volt.

⁹⁾ Egyes külföldi államok csupán a belföldi állampolgárokat részletezik anyanyelv (nemzetiség) szerint. Érdemes ezért megemlíteni, hogy 1910-ben a külföldi honosok nem is teljes tömegének levonása után a Magyarbirodalom területén 48,6%-ra, az anyaországban pedig 55,2%-ra emelkedik a magyar ajkúak aránya; 1930-ban pedig (1. Magyar Statisztikai Szemle 1936. évf. 858—860. 1.) a magyar állampolgárok 92,4%-a volt magyar anyanyelvű. 1941-ről hasonló adatok nem állnak rendelkezésre, de a magyarság százaléka a magyar honosok közt nyilván most is magasabb valamivel, mint az egész jelenlévő lakosságban.

ban így is *kimagaslóan nagy része* — anyanyelv szerint 77.5%, azaz 11.36 millió fő, nemzetiségi alapon pedig 80.9%, vagyis 11.88 millió lélek — *vallotta magát 1941-ben magyarnak*.

A domináló lélekszámsúlyú magyarsághoz viszonyítva a *különböző nem magyar anyanyelvűek, illetőleg nemzetiségűek csoportjai* egyenkint csupán kis részt, töredéket alkotnak. Hiszen a magyarok után legnépesebb román ajkúak száma és aránya (11 millió, 7.5%) a magyar anyanyelvűeknek nem éri el az $\frac{1}{10}$ -ét, a németek száma pedig nem sokkal haladja meg a hétszázézetet (4.9%), a ruszinoké (ruténeké) a félmilliót (3.8%) és a szlovákoké (tótoké) a negyedmilliót (1.8%). A más anyanyelvűek törmelékjeinek számbeli nagysága mindössze 50 és 160 ezer (0.4—1.1%) közt ingadozik; a horvátok száma a bunyevácokkal és sokácokkal egybefoglalva is alig haladja meg a kétszázézetet (1.4%), a legtágabban körülhatárolt délszlávoké pedig — a horvátokon, bunyevácokon, sokácokon stb. és szerbeken kívül ideértve a vendeket és szlovéneket is — mintegy 440.000 fő (3.0%). Végeredményben a 77.5%-nyi magyar anyanyelvűek és az egész lakosság 22.5%-át alkotó nem magyar ajkúak száma úgy aránylik egymáshoz, mint hét a kettőhöz, a 80.9%-nyi magyar és az összesen 19.1%-os arányt képviselő nem magyar nemzetiségűek heterogén tömegének egymáshoz mért aránya pedig 4: 1.

Az 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatainak *egybevetése* is tanulságos. E szerint, míg a német, a szlovák (tót) és bunyevác, sokác stb., különösen pedig a horvát és a vend és szlovén anyanyelvűek közül aránylag elég sokan vallották magukat magyar nemzetiségűnek, addig a románoknál, ruszinoknál (ruténeknél) és szerbeknél az anyanyelvi és a nemzetiségi eredmény csaknem teljesen egyezik. Tehát éppen annál a három anyanyelvi csoportnál mutatkozik ez a jelenség, amelynél az általános népműveltség alacsonyabb foka, a területfelszabadulás időpontjának közelsége és a népesség szervezetlensége miatt a helyszíni adatgyűjtés alkalmával hibák aránylag a legkönnyebben előfordulhattak volna. Hogy a kétféle adat közt lényegesebb eltérés nincs, ez a helyi adatgyűjtő munka tárgyilagos voltát teljes mértékben igazolja. Idekívánkozik még annak kiemelése is, hogy nemcsak magyar nemzetiségűt talált a népszámlálás (kb. félmillió lélekkel) többet, mint magyar ajkút, hanem a cigány nemzetiségűek száma is meghaladja a cigány, a zsidó nemzetiségűeké pedig a jiddis és héber anyanyelvűekét. A fajilag cigányok és főleg a zsidóvérűek száma azonban a megfelelő nemzetiségűek számánál is lényegesen nagyobb.

3. Legfrissebb adatainknak a korábbiakkal való összehasonlításánál elég sok homályfolt (az említett módszerbeli eltérés, a mai területre kiszámított adatok hiányos részletezése, az utódállamok népszámlálásainak elűtő kérdésrendszere és adatgyűjtési hibái stb.) zavarja a tisztánlátást. *Az 1910. és 1941. évi magyar népszám-*

látás anyanyelvi adatai azonban az ejmondottak értelmében az egybevetésre nagyban-egészben alkalmasak (2. tábla); de az adatgyűjtő rendszer jelzett megváltozása miatt helyesebb a két időpont közti eltolódásokat tényleges szaporodás vagy fogyás helyett azzal nem teljesen egyenértékű „lélekszámkülönbözetnek“ tekinteni.

2. A népesség anyanyelv szerint 1910-ben és 1941-ben.

Anyanyelv	Szám szerint	% -ban	Szám szerint	% -ban	Különbözlet		
					1910-ben ¹⁾	1941-ben	1910—1941. Szám szerint
Magyar	9,011.409	74.5	11,364.839	77.5	+	2,353.430	+ 26.1
Német } Jiddis }	896.583	7.4	720.291 132.325	4.9 0.9	} 852.6:6	} 5.8	- 43.967 - 4.9
Szlovák (tót)	313.650	2.6	270.467	1.8			
Román	960.243	7.9	1,100.290	7.5	+	140.047	+ 14.6
Ruszin (rutén)	381.220	3.2	563.910	3.8	+	182.690	+ 47.9
Horvát	130.695	1.1	128.740	0.9	-	1.955	- 1.5
Szerb	177.033	1.4	164.755	1.1	-	12.278	- 6.9
Egyéb és ismeretlen ²⁾	231.021	1.9	237.706	1.6	+	6.685	+ 2.9
Összesen	12,101.854	100.0	14,683.323	100.0	+	2,581.469	+ 21.3

¹⁾ A mai területre az 1910. évi népszámlálás eredményei alapján községi pontossággal kiszámított adatok. — ²⁾ A bunyevácok, sokácok stb. és vendek és szlovének az egyéb anyanyelvűek számában foglaltatnak, mert 1910. évi számuk a mai országterületről nem ismeretes.

A magyar anyanyelvűek számának figyelemreméltó mértékű megnövekedését és térfoglalását számos tényező összjátéka idézte elő. Így a városbatódulás, túlnyomóan magyar jellegű városaink, főleg Nagy-Budapest, továbbá egyes iparvidékek gyors fejlődése, az általában a magyar nyelvterületnek kedvező belső népáramlás, egyes ritkábban lakott alföldi tájak még ma is tartó benépesülése, a magyarság nagyban-egészben kielégítő természetes szaporodása, elszakított területről való menekültjeinek nagy száma (kb. 400.000 fő) az összeomlást követő években, a délerdélyi és óromániai menekültek újabb tömegének ideáramlása a népszámlálást megelőző időkben (1940-ben és 1941 legelején is) stb.

Az igen szopora ruszin (rutén) elem száma 1910 óta szinte ug-rásszerűen nőtt meg és aránya is emelkedett, amiben a kivándorlás megszűnésének — az Amerikai Egyesült Államok elzárkózásának — van alighanem döntő része. Jelentős még a román anyanyelvűek gyarapodása is, bár arányszámuk valamelyest leforgácsolódott. A más anyanyelvűeknél nemcsak az arányszám csúszott erősebben vissza, hanem a lakosság is — igaz, hogy részben csak árnyalatnyilag — lemorzsolódott.

Látszólag erősebb a fogyás a német ajkúaknál; 1910-ben azonban a népszámlálás több mint 100.000 jiddis anyanyelvűt, illetőleg

idevéve a német ajkú izraelitákat is, kb. 137.000 olyan egyént sorozott a németek közé, akik közül, illetőleg a megfelelő rétegekből, főleg a jiddis (zsargon) és a héber nyelv külön anyanyelvként való elfogadása következtében 1941-ben minden valószínűség szerint igen kevesen vallották magukat német ajkúnak. Ezért helyesen csak a német és jiddis anyanyelvűek 1910. és 1941. évi együttes számát szabad szembeállítani; így már jóval szerényebb a különbség, bár az összefoglalt lakosság is fogyásról tanúskodik. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt, hogy a Monarchia felbomlásakor a Magyarországon élt osztrák állampolgárok, idehelyezett ausztriai honos katonák stb. száma is megcsappant. A visszaesés általában a városokra, főleg Budapestre szorítkozik.

A szlovákok megfogyatkozását részben az magyarázza, hogy az első világháború végén sok szlovák munkás családotul visszatért szökébb hazájába és számos katonaviselt egyén a harctérről nem mai magyarországi munkahelyére, hanem elszakított területen fekvő szülőhelyére tért vissza, a szlovákok számát korábban rendszeresen növelő idényvándorhullám pedig a trianoni gátnál megtorpant. Hasonló jelenségek játszottak közre a horvátok és a szerbek lélekszámapadásánál is; főleg az utóbbiaknak egy (a trianoni területen lakó) része 1920 körül optált és elköltözött Szerbiába.

Említést érdemel ezenfelül, hogy a németek 1941. évi sorából hiányoznak a Németországban munkán, munkaszolgálaton lévők, a délszlávok közül pedig a szerbiai hadjárat hadifoglyai. És kivált a románok, szerbek és szlovákok között nem foglaltatnak azok, akiket az első világháborúvégi uralomváltozás hozott a csak 1938—1941-ben visszatért területekre; ezeket többnyire már a felszabadulás előszele visszasodorta igazi hazájukba.

Az elmondottakkal természetesen csak körvonalazhattuk azokat a legfőbb tényezőket, amelyek a távolról sem nagymértékű természetes keveredésen és beolvadáson túlmenően a nem magyar ajkúak számának a magyarságénál kedvezőtlenebb alakulását indokolják. Ezek a körülmények azután a területi eltolódásoknak is nyitját adják.

4. Az 1910. és 1941. közt elszállt időszak fejleményeit *évtizedenkint* az országterület szétszaggatása, az elvágott területrészen részben hiányzó, részben eltérő időpontban és módszerekkel végrehajtott népszámlálások nem egynemű, területileg és anyanyelvek (nemzetiségek) szerint sem minden esetben megfelelően és egyöntetűen tagolt adatai miatt nehéz pontosan nyomon követni. Még leginkább 1930/31-ről állanak rendelkezésre az összefoglaláshoz elég bő népszámlálási eredmények. Ezek diszharmonikus voltát azonban egy pillanatra sem szabad szem elől téveszteni. A különböző tartalmú és értékű adatok nyers összefoglalása alapján az ország mai területén 1930 körül számbavett népesség anyanyelv (illetőleg nemzetiség) szerint a következőképpen tagozódott:

Anyanyelv (nemzetiség)	Szám szerint	
	1930-ban ¹⁰⁾	%-ban
Magyar	9,920.343	72.2
Német	} 924.860	6.7
Jiddis		
Szlovák (tót)	151.043	1.1
Cseh-szlovák	325.761	2.4
Román	1,182.102	8.6
Ruszin (rutén)	497.612	3.6
Horvát	} 545.217	4.0
Bunyevác, sokác stb.		
Szerb		
Vend, szlovén	} 188.248	1.4
Egyéb és ismeretlen		
Összesen	13,735.186	100.0

Ez a rendkívül kuszáit részeredmények mozaikjaiból összeillesztett és így meglehetősen eltorzított adatkép a csak futólag érintett okokból *nem felel meg az összehasonlíthatóság követelményeinek*. A „Kisebbségvédelem“ hasábjain először a kárpátaljai, majd az erdélyi területvisszacsatolás után kísérletet tettünk arra, hogy a rendelkezésre álló további támpontok alapján óvatos, bár nyers becsléssel az egybevetés feltételeinek megfelelőbbre módosítsuk, egynemű alpra számítsuk át a magyar és az utódállamok népszámlálási adatainak összefoglalását.¹⁵⁾ Az idevonatkozó korábbi megjegyzésekre való emlékeztetéssel adjuk itt *hozzávetőleges számításunknak* most a visszafoglalt délvidéki részeket is magábfoglaló végeredményeit:

Anyanyelv (nemzetiség)	Szám szerint	
	1930-ban (becslésszerű helyesbítés alapján)	%-ban
Magyar	10,100.000	73.5
Német	777.000	5.7
Szlovák (tót)	¹¹⁾ 300.000	2.2
Román	1,150.000	8.4
Ruszin (rutén)	511.000	3.7
Horvát, szerb, bunyevác, sokác, vend és szlovén	527.000	3.8
Egyéb és ismeretlen	¹²⁾ 370.000	2.7
Összesen	13,735.000	100.0

¹⁰⁾ Nem teljesen egynemű és nem egészen azonos időpontú népszámlálási adatok nyers összefoglalása alapján. — ¹¹⁾ Ebből a visszacsatolt felvidéki területsávon számbavett zsidók száma 51.707, a felvidéki és kárpátaljai területen anyanyelvi részletezés nélkül kimutatott külföldi és bizonytalan állampolgárságúaké pedig 43.405.

¹²⁾ V. ö.: *Thirring Lajos dr.*: Kárpátalja és a megnagyobbodott Magyarország népessége. Kisebbségvédelem 1939. évf. 26—32. 1. és az erdélyi döntés népességi eredménye. Kisebbségvédelem 1940. évf. 27—33. 1.

¹³⁾ A visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai területen lakott oseh-morva elemek számának valamivel alacsonyabb becslése alapján az egyéb anyanyelvűek száma valamelyest csökkenne, a szlovákoké kissé

E *tájékoztató értékű adatok* mérlegelése során azt is figyelembe kell venni, hogy a csehek (és cseheknek kimutatott zsidók) túlnyomórésze még a területfelszabadulás előtt visszaköltözött eredeti lakóhelyére, a mai — sőt többnyire a magyarbirodalmi — határokon túlra. Ugyanezt tette az 1940—41-ben hazatért területet hasonlóképpen csupán Trianon után előzőnlő regátbéli (valamint délerdélyi) román, továbbá leginkább ószerbiai délszláv elem jelentős része. Végeredményben tehát egy alighanem néhány száz- ezres néptömeg (agrártelepek, iparosok, kereskedők, vasutasok, közalkalmazottak, magántisztviselők, katonák, vámőrök, szabadfoglalkozásúak, munkások stb.) hagyta el még a magyar uralom helyreállta előtt az ősi magyar föld visszanyert darabjait. Ha az 1930. évi lélekszámot ennek a — bár jóval később elvándorolt, lényegileg azonban nem erre a területre való;— néptömegnek a számával csökkentjük, az így nyert kisebb lakosszámhoz mérve az amúgy is igen óvatos (minimális) becsléssel kiszámított lélekszámú, az idegen iga alá vetett területeken szabad adatvallomásában is feszélyezett magyarság 1930. évi arányát mintegy 75%-ra tehetjük. Egyébiránt a helyesbített adatokhoz képest az 1941. évi népszámlálás eredményesora alig jelez igazán szembeötlő eltéréseket; a különbségek lényegileg a kétszeri uralomváltozás szinte természet-szerű velejárói. A Szlovákiából, Bukovinából és Szerbiából hazatért, illetőleg hazahozott s Délerdélyből és Romániából menekült véreinkkel is gyarapodott magyarság állagát túlnyomórészen — ezt a vándorlási többletet meghaladó mértékben — a természetes szaporulat, valamint a magyar anyanyelv szabad bevallásának lehetősége emelte az 1941. évi magasságra. A többi népcsoport adataiból kiolvasható eltolódások okáról már volt szó.¹¹⁾

Külföldi forrásokban igen sokszor találunk — különösképen az 1930-as számlálásokon nyugvó — téves adatokat hazánk nemzeti-ségi viszonyairól. Csak az egyik, de leggyakrabban elkövetett és talán legnyilvánvalóbb hibát óhajtjuk itt szóvátenni. Nemcsak irányzatos utódállambeli adatelemzésekben, hanem a viszonyokról emelkednék. Megemlítést érdemel itt, hogy 1930-ban a cseh-szlovák népszámlálás az egész Felvidéken (Szlovákiában) 120.926 és Kárpátalján 20.719, tehát együtt 141.645 cseh anyanyelvű (nemzetiségű) egyént mutatott ki, viszont számukat maga *Hlinka* egyedül Szlovákiában 260.000-re becsülte. Becslésünknel főleg az utóbbi szám szolgált támpontul.

¹¹⁾ Román hivatalos közlés az Északerdélyből már 1940-ben (és 1941. elején) eltávozott (menekült) románok számát oly nagyra (ú. m. 1940-ben 88.587-re, az 1941. januárjában, menekültekkel tehát feltétlenül több, mint 90.000-re, illetőleg a második bécsi döntés területéről való és 1943. január 1-én is Románia területén élő románokét kiegészítő becslésekkel e szám két és félszeresére, vagyis mintegy 230.000-re) teszi, hogy ez a román anyanyelvűek 1941. évi számának 1930-hoz képest egészen enyhe visszaesését nemcsak bőségesen indokolja, hanem még szinte túl magasnak tünteti fel az 1941. évi népszámlálás által megállapított számukat.

kellőleg nem tájékozott más komoly szakmunkákban, többek között német tanulmányokban is a *szlovákok (tótok) rovatában* a legtöbbször az 1930. évi cseh népszámlálás által a *cseh-szlovákokról*, tehát csehekről és szlovákokról egy *tételben* kimutatott adatot találjuk. Nem lehet elégszer és elég nyomatékkai hangsúlyozni ennek az eljárásnak teljesen elhibázott voltát. A szudétakérdés tisztázása során német részről általában csak nagy helyesbítéssel használták fel az 1930. évi cseh népszámlálás nemzetiségi eredményeit. Vájjon nem még elsörendűbb feladat, hogy a cseh népszámlálás adatgyűjtési hibáinak felvidéki vonatkozásban is szükséges, de szinte következetesen mellőzött kiigazítását megelőzően az *említett alapvető elvi hibát tüntessük el*: a szlovákok (tótok) számától megkíséreljük különválasztani a csehekét, akiknek a Felvidékre történt tömeges beáramlása s gazdasági és közéleti térfoglalása miatt szlovák részről 1920 és 1938 közt annyi jogos panasz hangzott el?

5. A jelen és a közelmúlt adatainak tükrében mai csonk hazánk a magyarság igen erős túlsúlya által jellemzett többé-kevésbé nemzetiségi állam körvonalait mutatja — feltéve, hogy a nemzetiségi állam fogalmát tágran húzzuk meg. *Vallási tekintetben* viszont kifejezetten *kevert az ország lakossága*. Az 1930. körüli népszámlálások adatai vallási szempontból sem teljesen alkalmasak az összefoglalásra.¹⁵⁾ Népünk vallási összetételéről és az ezen a téren egy rövid emberöltő lepergése alatt bekövetkezett változásokról azonban egyedül az 1910. és 1941. évi adatok összevetése is kifogástalanul tájékoztat:

3. A népesség vallás szerinti 1910-ben és 1941-ben.

Vallás	Szám	%-ban	Szám	%-ban	Tényleges szá-	%
	szertint		szertint		porodás vagy	
	1910-ben ¹⁾		1941-ben		fogyás (—)	
					1910—1941	
Római katolikus	6.391.897	52.8	8.073.234	55.0	1.681.337	26.3
Görög katolikus	1.435.078	11.9	1.700.146	11.6	265.068	18.5
Református	2.376.085	19.6	2.789.276	19.0	413.191	17.4
Evangélikus	660.524	5.5	729.929	5.0	69.405	10.5
Görög keleti	426.351	3.5	560.954	3.8	134.603	31.6
Unitárius	46.537	0.4	57.999	0.4	11.462	24.6
Izraelita	753.428	6.2	725.007	4.9	—28.421	—3.8
Egyéb és ismeretlen	11.954	0.1	146.778	1.0	34.824	291.4
Összesen	12.101.854	100.0	14.683.323	100.0	2.581.469	21.3

¹³⁾ A mai területre az 1910. évi népszámlálás eredményei alapján községi pontossággal kiszámított adatok.

¹⁴⁾ Ebből baptista 36.802 (az egész lakosság 0.2%-a), egyéb vallású 1.486 (0.0%). felekezeten kívüli 7.238 (0.1%) és ismeretlen vallású 1.252 (0.0%).

¹⁵⁾ 1930-ban megközelítő számítás szeönt a római katolikusok arányát 53.9, a görög katolikusokét 11.3, a reformátusokét 19.3, az evangélikusokét 4.4, a görög keletiekét 4.7, az izraelitákét 5.4, az egyéb vallásúakét és felekezetenkívüliekét 1.0%-ra lehetett termi. L. Magyar Statisztikai Szemle 1943. évf. 249—252. 1.

Az utolsó „békebeli“ népszámlálás óta 30 esztendő forgott le az idő kerekén. Ez alatt igazán jól gyarapodónak a római katolikus és a görög keleti vallás mutatkozott; előbbinek népességi aránya főleg a kedvező természetes szaporodás következtében 52.8-ról 55.0%-ra emelkedett és abszolút száma is 6.4 milliőről csaknem 8:1 millióra duzzadt; utóbbi jelentős születésgyakorisága mellett a Kárpátalján tömegesebb áttéréseknek köszönheti százalékarányának megjavítását. Még az unitárius vallás hívőinek szaporulata haladta meg az országos átlagot (21.3%). Ezzel szemben a görög katolikus és a református vallásúak számának 30 év alatti többlete valamivel, az evangélikusoké pedig lényegesen az átlag alatt maradt. E három hitfelekezet ugyan a népességi arány tekintetében a várhatónál kisebb mértékben veszített teret, ennek azonban egyetlen magyarázatát a csak keleten sokgyermekes, egyébként városiasán egykés, az áttérések és kivándorlások révén is megcsappanó izraelita vallásúak számának 753.000-ról 725.000-re, vagyis 28.000 fővel (—3.8%) való megfogyatkozása és arányának 6.2%-ról 4.2-re esése adja meg.

Az 1941. évi népszámlálás nemcsak az izraelita vallásúak, hanem — mint jeleztük — a *zsidó származásúak* számának megállapítására is kísérletet tett. Részletvizsgálatok nélkül is megemlítést érdemel az idevonatkozó adatokból, hogy a 725.007 izraelita vallású egyénen kívül még 34.435-en vallották magukat az 1939: IV. te. értelmében zsidónak; hogy ez a szám mennyire nem teljes, azt az bizonyítja a legkézzelfoghatóbban, hogy ezenfelül még 27.113 saját vallomása szerint „nem zsidó“ kereszténynek volt 1, 2, 3 vagy 4 izraelita nagyszülője; (túlnyomórészüket a törvény szerint zsidónak számít, csupán, hibás vagy téves adatvallomásuk miatt maradtak ki a zsidónak tekintendők fenti számából.¹⁸⁾ Az izraelita vallásúak 725.007 főnyi számához tehát egyedül a népszámlálási adatokból kitetszően még 61.548 kisebb-nagyobb mértékben zsidóvé-rűt kell hozzáadni; a zsidóság lélekszáma ezzel a tömeggel 766.555 főre (az egész népesség 4.9%-ára) nő. De még ez a szám sem teljes. *Dolányi* (Kovács) Alajos például az áttérések és vegyesházasságok számát stb. is figyelembevevő gondos számításai alapján a népszámlálás szerint kimutatott 61—62.000 helyett mintegy 100 110.000- ben állapította meg a zsidóvérű keresztények, tehát 625—835.000- ben (a lakosság 5.6—5.7%-a) — az összes zsidószármazásúak (izraeliták és keresztények) teljes számát.¹⁷⁾ A zsidóvérű ke-

¹⁷⁾ Egynél több izraelita nagyszülője volt a népszámlálási adatvallomások szerint 23.885 keresztény vallású nem zsidónak. — ¹⁸⁾ *V. ö.: Dolányi* (Kovács) Alajos dr.: A keresztény vallású, de zsidó származású népesség a népszámlálás szerint. Magyar Statisztikai Szemle 1944. évf. 1. Ez a cikk területi részletezésben is közli a népszámlálási adattfeldolgozás főbb eredményeit.

resztények levonása után természetesen a különböző vallásfelekezetek népességi aránya is valamivel megkisebbednék. A teljes áttekintés kedvéért álljon itt még az *izraelita felmenők számáról* 1941-ben első ízben készített népszámlálási kimutatás néhány végeredménye:

	Izraelita vallások	Keresztény vallású zsidók (az 1939-IV. tc. értelmében)	Keresztény vallású nem zsidók izraelita felmenővel	Mindössze
Az izraelita szülők száma szerint:				
0	477	537	4.455	5.469
1	7.110	5.870	9.982	22.962
2	717.420	28.028	12.676	758.124
Az izraelita nagyszülők száma szerint:				
1	1.938	843	3.228	6.009
2	15.011	6.367	11.648	33.026
3	1.639	388	500	2.527
4	706.419	26.837	11.737	744.993
Összesen	725.007	34.435	27.113	786.555

A vallási adatok behatóbb ismertetésére akkor lesz érdemes visszatérni, ha a vallás és anyanyelv, illetőleg vallás és nemzetiség szerinti kombinációk eredményei ismeretessé válnak.

6. Az országos végeredmények ismertetése után vessünk egy szempillantást a területi részletadatokra is. Elsősorban tanulságos annak megfigyelése, hogy egyfelől a trianoni területen, másfelől az egyes visszacsatolt részekben a népesség megközelítően pontos területi összefoglalások alapján hogyan oszlott meg anyanyelv, nemzetiség és vallás szerint. (4. tábla). A *felszabadult részek* etnikai adatai (4. tábla) mintegy kiegészítik a „Kisebbségvédelem“ hasonló tárgyú korábbi adatközléseit.¹⁸⁾

¹⁸⁾ V. ö. a „Kisebbségvédelem“ már idézett cikkén (1939. évi. 26—32. és 1940. évf. 27—33. 1.) kívül főleg *Thirring* Lajos dr.: A felvidék] kérdés alakulásának népességi mérlege. Kisebbségvédelem 1938. évf. 15—19. 1.; *Rónai* András dr.: Erdély nemzetiségi viszonyai. Kisebbségvédelem 1939. évf. 12—18. 1.; *Kovács* Alajos dr.: Az erdélyi magyarság és a román statisztika. Kisebbségvédelem 1940. évf. 1—20. 1.; *Ruh* György: A Délvidék anyanyelvi és vallási viszonyai. Kisebbségvédelem 1941. évf. 39—45. 1.

4. A népesség anyanyelv, nemzetiség és vallás szerint a trianoni és a visszacsatolt területeken 1941-ben.¹⁾

Anyanyelv, nemzetiség, vallás	Trianoni	Visszacsatolt felvidéki	Visszatért kárpataljai	Visszacsatolt erdélyi és keleti	Visszafoglalt délvidéki	Magyarország összesen
	t	e	r	ü	l	e
I. Szám szerint.						
Anyanyelv.						
Magyar	8,657.172	892.677	69.761	1,343.695	401.534	11,364.839
Német	477.057	9.054	9.627	47.508	177.045	720.291
Szlovák (tót)	75.920	116.213	24.669	20.885	32.780	270.467
Román	14.161	687	15.414	1,069.211	817	1,100.290
Ruszin (rutén)	4.582	23.784	501.047	20.622	13.875	563.910
Horvát	22.269	108	85	73	106.205	128.740
Bunyevác, sokác stb. ²⁾	16.490	11	3	10	62.480	78.994
Szerb	5.444	90	8	108	159.105	164.755
Vend, szlovén	4.816	11	5	5	65.478	70.315
Cigány	18.661	5.477	1.753	25.166	6.719	57.776
Jiddis, héber ³⁾	1.579	11.279	70.630	48.452	385	132.325
Egyéb	20.944	2.601	998	1.411	3.589	29.543
Ismeretlen	897	30	22	114	15	1.078
Összesen	9.319.992	1.062.022	694.022	2.577.260	1.030.027	14.683.323
Nemzetiség.						
Magyar	8,921.457	927.495	90.427	1,380.506	565.062	11,884.947
Német	303.419	6.108	8.247	44.686	170.408	532.868
Szlovák (tót)	16.689	85.677	21.412	19.584	30.152	173.514
Román	7.565	434	14.285	1,029.470	313	1,052.067
Ruszin (rutén)	3.469	18.484	492.250	19.635	13.339	547.177
Horvát	2.708	75	79	50	9.718	12.630
Bunyevác, sokác stb.	1.511	6	1	8	54.006	55.532
Szerb	3.633	98	9	113	155.493	159.346
Vend, szlovén	2.058	7	2	1	18.275	20.343
Cigány	27.061	7.186	2.203	34.338	5.950	76.738
Zsidó	9.764	14.286	64.191	47.357	3.857	139.455
Egyéb	19.444	2.128	892	1.355	3.419	27.238
Ismeretlen	1.214	38	24	157	35	1.468
Összesen	9.319.992	1.062.022	694.022	2.577.260	1.030.027	14.683.323
Vallás.						
Római katolikus	6,122.583	661.088	49.681	536.160	703.722	8,073.234
Görög katolikus	233.672	80.587	412.308	957.753	15.826	1,700.146
Református	1,934.892	203.607	22.058	591.755	36.964	2,789.276
Evangelikus	557.647	33.990	2.136	44.312	91.844	729.929
Görög keleti	38.321	2.992	124.671	228.800	166.170	560.954
Unitárius	8.465	163	104	49.193	74	57.999
Baptista	17.917	918	1.272	16.098	697	36.802
Izraelita	400.980	77.700	80.960	151.125	14.242	725.007
Egyéb	708	64	16	348	350	1.486
Felkezeletlenküli	3.841	966	801	1.523	107	7.238
Ismeretlen	966	47	15	193	31	1.253
Összesen	9.319.992	1.062.022	694.022	2.577.260	1.030.027	14.683.323

Anyanyelv, nemzetiség, vallás	Trianoni	Visszacsatolt felvidéki	Visszatért kárpátjai	Visszacsatolt erdélyi és keleti	Visszafoglalt délvidéki	Magyarország összesen
II. Százalékban.						
<i>Anyanyelv.</i>						
		t e r r ü l e t				
Magyar	92.8	84.1	10.1	52.1	39.0	77.5
Német	5.1	0.9	1.4	1.8	17.2	4.9
Szlovák (tót)	0.8	10.9	3.6	0.8	3.2	1.8
Román	0.2	0.1	2.2	41.5	0.1	7.5
Ruszin (rutén)	0.0	2.2	72.2	0.8	1.4	3.8
Horvát	0.2	0.0	0.0	0.0	10.3	0.9
Bunyevác, sokác stb. ¹⁾	0.2	0.0	0.0	0.0	6.1	0.5
Szerb	0.1	0.0	0.0	0.0	15.4	1.1
Vend. szlovén	0.1	0.0	0.0	0.0	6.3	0.5
Cigány	0.2	0.5	0.2	1.0	0.6	0.4
Jiddis, héber ²⁾	0.1	1.1	10.2	1.9	0.0	0.9
Egyéb	0.2	0.2	0.1	0.1	0.4	0.2
Ismeretlen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Nemzetiség.</i>						
Magyar	95.8	87.4	13.0	53.6	54.9	80.9
Német	3.3	0.6	1.2	1.7	16.6	3.6
Szlovák (tót)	0.2	8.1	3.1	0.8	2.9	1.2
Román	0.1	0.0	2.1	39.9	0.0	7.2
Ruszin (rutén)	0.0	1.7	71.0	0.8	1.3	3.7
Horvát	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9	0.1
Bunyevác, sokác stb.	0.0	0.0	0.0	0.0	5.2	0.4
Szerb	0.0	0.0	0.0	0.0	15.1	1.1
Vend. szlovén	0.0	0.0	0.0	0.0	1.8	0.1
Cigány	0.3	0.7	0.3	1.3	0.6	0.5
Zaidó	0.1	1.3	9.2	1.8	0.4	1.0
Egyéb	0.2	0.2	0.1	0.1	0.3	0.2
Ismeretlen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Vallás.</i>						
Római katolikus	65.7	62.3	7.2	20.8	68.3	55.0
Görög katolikus	2.5	7.6	59.4	37.1	1.5	11.6
Református	20.8	19.1	3.2	23.0	3.6	19.0
Evangelikus	6.0	3.2	0.3	1.7	8.9	5.0
Görög keleti	0.4	0.3	18.0	8.9	16.2	3.8
Unitárius	0.1	0.0	0.0	1.9	0.0	0.4
Baptista	0.2	0.1	0.2	0.6	0.1	0.2
Izraelita	4.3	7.3	11.6	5.9	1.4	4.9
Egyéb	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Felekezeten kívüli	0.0	0.1	0.1	0.1	0.0	0.1
Ismeretlen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Összesen:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

1) Ideiglenes adatok. — 2) Horvát és bunyevác, sokác stb. együtt: trianoni terület: 38.759 (0.4%), visszacsatolt felvidéki terület: 119 (0.0%).

A 4. sz. táblából kitűnően *anyanyelvi* tekintetben leginkább egyszínű a trianoni terület, ahol a magyarok aránya 92.8%; meg lehetőszen hasonló jellegű a felvidéki sáv is 84.1 %-os magyar ajkú lakosságával, míg a visszacsatolt keleti és erdélyi területeken a magyar anyanyelvűek aránya (52.1%) nem sokkal haladja meg az abszolút többséget jelentő 50%-ot, a visszafoglalt délvidéki részeken pedig 39.0%; itt a magyarság csak viszonylagosan áll az első helyen. A visszatért Kárpátalján a ruszin (rutén) elem alkot erős többséget (aránya 72.2%), egyébként azonban a nem magyar ajkúak aránya általában mindenütt messze a magyar anyanyelvűek mögött marad; így a keleti és erdélyi területeken a románok aránya 41.5%. a délvidéki területeken a horvátoké 10.3, a bunyevácoké és sokácoké stb. 6.1, a szerbeké 15.4, a vendeké és szlovéneké 6.3, tehát együtt e négyféle — vallási, kulturális és egyéb szempontokból távolról sem homogén rétegekből összetevődő — délszláv anyanyelvhez tartozóké 38.1 %. A német ajkúak hányadosa ugyancsak a délvidéki részeken a legmagasabb (17.2%), a szlovákoké (tótoké) pedig a felvidéki területszalagon (10.9%) tetőzik; csaknem ugyanekkora a jiddis és héber anyanyelvűek kárpátaljai százaléka (10.2) is

Az anyanyelvi és nemzetiségi adatok egybevetése az országos végszámokból leszűrődő tapasztalatokat erősíti meg és gazdagítja néhány jellemző vonással. A vallási mérlegelés pedig arra a figyelemreméltó tényre nyit, hogy a római katolikusok három területrészen — a trianoni, felvidéki és délvidéki területen — laknak abszolút többségben (arányuk itt 62—68%), a Kárpátalján viszont a görög katolikusok aránya hasonló (megközelíti a 60%-ot). Az erdélyi és keleti területek lakosságának már csak viszonylag a legnagyobb része görög katolikus hitű; ugyanitt a reformátusok aránya is nagyobb valamivel a római katolikusokénál. Egyébiránt a reformátusok a trianoni, felvidéki és keleti területeken a népesség meglehetősen egyező részét: mintegy $\frac{1}{5}$ -ét, a görög keleti vallásúak pedig a kárpátaljai és délvidéki részeken a lakosság kb. $\frac{1}{6}$ -át teszik. Az evangélikusok aránya sehol sem emelkedik ilyen magasra, mert még a trianoni és a keleti területeken is csak 6—9%, míg az izraelitáké a Kárpátalján 11.6%-ra ugrik, viszont a délvidéki részeken ennek az arálynak alig $\frac{1}{10}$ -ét éri el (1.4%).

A népességfejlődés üteme az egyes visszacsatolt területrészen nemzetiség és felekezeti tekintetben igen tanulságos eltéréseket

visszatért kárpátaljai terület: 88 (0.0%), visszacsatolt erdélyi és keleti terület: 83 (0.0%), visszafoglalt délvidéki terület: 168.685 (16.4%), Magyarország összesen: 207.734 (1.4%). — ³⁾ Ebből héber: trianoni terület 222 (0.0%), visszacsatolt felvidéki terület 544 (0.1%), visszatért kárpátaljai terület 1.987 (0.3%), visszacsatolt erdélyi és keleti terület 2.960 (0.1%), visszafoglalt délvidéki terület 47 (0.0%), Magyarország összesen 5.760 (0.0%).

mutat. Az idevágó adatokhoz (5. tábla) megjegyzéseket nem fűzünk, hanem a módszer- és egyéb kérdéseket illetően a fentebb elmondottakra, valamint az idézett hivatalos adatközlésekre utalunk. Talán csak azt érdemes külön kiemelni, hogy a visszacsatolt felvidéki sávon *1910 és 1941 közt* a szlovákoknak (tótoknak) nemcsak a száma, hanem aránya is megnőtt, ami tekintettel arra, hogy e terület közel húszéves elszakítottága alatt szinte egy új nemzedék nőtt fel, könnyen érthető. A jiddis (kimutatásaink szerint német és jiddis) anyanyelvűek számának 1910—1941. évi gyors megnövekedése a Kárpátalján nemzetpolitikai szempontból is figyelmet érdemel.

Az 1930. körüli népszámlálások eredményei a már érintett okokból nem alkalmasak arra, hogy köztük és az 1910. és 1941. évi adatok közt párhuzamot vonjunk. *A trianoni területen* azonban 1920-ról és 1930-ról is jól összehasonlítható adatok állnak rendelkezésre; persze az 1941. évi népszámlálás kérdésrendszerének módosulását itt is szem előtt kell tartani. A 6. tábla *négy évtized* anyanyelvi és vallási eltolódásairól rajzol trianoni viszonylatban képet. Adataink szerint vesztesége elsősorban néhány olyan nemzetiségnek és annak a felekezetnek volt, melynek lélekszámát kivándorlás (német anyanyelvűek Ausztriába visszaköltözése, szlovákok hazatelepülése a Felvidékre, szerbek tömeges optálása Szerbia javára, zsidók kivándorlása az összeomlás után és a világválság idején stb.) apasztotta. Évtizedről-évtizedre azonban figyelemreméltó hullámmozgás tapasztalható. A németek száma például 1920 és 1930 között fogyott, azóta változatlan maradt. A magyarság népi állagát nem csekély mértékben menekültjeinek nagy tömege növelte meg. E mellett a magyar nemzetiségnek az élénk belső vándormozgalom révén asszimilációs nyeresége is volt.

7. Törvényhatóságunkint, tehát kisebb területi egységek szerint számos változatát látjuk az anyanyelvi, nemzetiségi és vallási rétegződésnek. *Város és vidék* jellegzetesen elűtő népösszetételét — igaz, hogy a megyei városoknak a vármegyék adatába való foglalásával — a 7. tábla összefoglaló adatsorai szemléltetik.

5. A népesség anyanyelv és vallás szerint 1910-ben és 1941-ben a visszacsatolt területeken. 1)

a) Anyanyelv.

Terület, év	Jelenlevő népesség	Magyar	Német	Jiddis, héber	Szlovák (tót)	Román	Ruszin (rutén)	Horvát	Szerb	Egyéb és ismeretlen
I. Szám szerint										
Visszacsatolt felvidéki terület										
1910	869.299	751.951	17.354	84.905	360	8.941	223	81	5.484	
1941	1.062.022	892.677	9.054	11.279	687	23.784	108	90	8.130	
			20.333							
Visszatért kárpátaljai terület										
1910	496.487	63.025	57.435	20.449	11.385	342.029	141	13	2.010	
1941	694.022	69.761	9.627	70.630	24.669	15.414	501.047	85	8	2.781
			80.257							
Visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi terület										
1910	2.185.546	1.123.216	89.254	12.809	919.690	18.340	350	240	21.647	
1941	2.577.260	1.343.695	47.508	48.452	20.885	1.069.211	20.622	73	108	26.706
			95.960							
Visszafoglalt délvidéki terület										
1910	935.405	342.221	177.946	30.214	74	10.777	88.002	150.528	135.343	
1941	1.030.027	401.534	177.045	385	817	13.875	106.205	159.105	138.281	
			177.430							
Visszacsatolt területek együtt										
1910	4.486.737	2.280.413	341.989	148.377	931.809	380.087	88.716	150.862	164.484	
1941	5.363.331	2.707.667	243.234	130.746	1.086.129	559.328	106.471	159.311	175.898	
			373.980							

II. Százalékban

Visszacsatolt felvidéki terület

1910	100.0	86.5	2.0	9.8	0.0	1.0	0.0	0.0	0.7
1941	100.0	84.1	0.9	10.9	0.1	2.2	0.0	0.0	0.7
			2.0	1.1					
			2.0						

Visszatért kárpátaljai terület

1910	100.0	12.7	11.6	4.1	2.3	68.9	0.0	0.0	0.4
1941	100.0	10.1	1.4	3.6	2.2	72.2	0.0	0.0	0.3
			10.2						
			11.6						

Visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi terület

1910	100.0	51.4	4.1	0.6	42.1	0.8	0.0	0.0	1.0
1941	100.0	52.1	1.8	0.8	41.5	0.8	0.0	0.0	1.1
			1.9						
			3.7						

Visszafoglalt délvidéki terület

1910	100.0	36.6	19.0	3.2	0.0	1.2	9.4	16.1	14.5
1941	100.0	39.0	17.2	3.2	0.1	1.4	10.3	15.4	13.4
			17.2	0.0					
			17.2						

Visszacsatolt területek együtt

1910	100.0	50.8	7.6	3.3	20.8	8.5	2.0	3.3	3.7
1941	100.0	50.5	4.5	3.6	20.3	10.4	2.0	3.0	3.3
			2.4						
			6.9						

b) *Vallás.*

Terület, év I. Szám szerint		Jelenlevő népesség	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Evangelikus	Görög keleti	Unitárius	izraelita	Egyéb és ismeretlen
Visszacsatolt felvidéki terület										
1910		869.299	528.444	53.926	186.504	32.736	571	95	66.845	178
1941		1.062.022	661.088	80.587	203.607	33.990	2.992	163	77.700	1.895
Visszatért kárpátaljai terület										
1910		496.487	35.862	378.285	17.583	974	430	24	63.324	5
1941		694.022	49.681	412.308	22.058	2.136	124.671	104	80.960	2.104
Visszacsatolt keletmagyar- országi és erdélyi terület										
1910		2.185.546	422.131	825.610	502.252	46.098	212.312	41.237	134.247	1.659
1941		2.577.260	536.160	957.753	591.755	44.312	228.800	49.193	151.125	18.162
Visszafoglalt délvidéki terület										
1910		935.405	619.945	11.721	36.894	95.497	151.611	73	17.634	2.030
1941		1.030.027	703.722	15.826	36.964	91.844	166.170	74	14.242	1.185
Visszacsatolt területek együtt										
1910		4.486.737	1.606.382	1.269.542	743.233	175.305	364.924	41.429	282.050	3.872
1941		5.363.331	1.950.651	1.466.474	854.384	172.282	522.633	49.534	324.027	23.346

II. Százalékban

Visszacsatolt felvidéki terület										
1910	100.0	60.8	6.2	21.4	3.8	0.1	0.0	7.7	0.0	
1941	100.0	62.3	7.6	19.1	3.2	0.3	0.0	7.3	0.2	
Visszatért kárpátaljai terület										
1910	100.0	7.2	76.2	3.5	0.2	0.1	0.0	12.8	0.0	
1941	100.0	7.2	59.4	3.2	0.3	18.0	0.0	11.6	0.3	
Visszacsatolt keletmagyar- országi és erdélyi terület										
1910	100.0	19.3	37.8	23.0	2.1	9.7	1.9	6.1	0.1	
1941	100.0	20.8	37.1	23.0	1.7	8.9	1.9	5.9	0.7	
Visszafogalt délvidéki terület										
1910	100.0	66.3	1.3	3.9	10.2	16.2	0.0	1.9	0.2	
1941	100.0	68.3	1.5	3.6	8.9	16.2	0.0	1.4	0.1	
Visszacsatolt területek együtt										
1910	100.0	35.8	28.3	16.6	3.9	8.1	0.9	6.3	0.1	
1941	100.0	36.4	27.3	15.9	3.2	9.8	0.9	6.1	0.4	

¹⁾ Megközelítően pontos területi összefoglalások alapján kiszámított ideiglenes adatok. 1910-ben a mai területre az 1910. évi népszámlálás eredményei alapján községgel pontosítással kiszámított adatok.

6. A népesség anyanyelv és vallás szerint 1910—1941-ben a trianon területen. *)

Anyanyelv, vallás	1910	1920	1930	1941
<i>Anyanyelv</i>				
<i>I. Szám szerint</i>				
Magyar	6,730.996	7,156.727	8,001.112	8,657.172
Német	554.594	551.624	478.630	477.057
Jiddis, héber				1.579
Szlovák (tót)	165.273	141.918	104.819	75.920
Román	28.434	23.695	16.221	14.161
Ruszin (rutén)	1.133	1.500	996	4.582
Horvát	41.979	36.864	27.683	22.269
Szerb	26.171	17.132	7.031	5.444
Egyéb és ismeretlen	66.537	60.742	51.827	61.808
Összesen	7,615.117	7,990.202	8,688.319	9,319.992
<i>II. Százalékban</i>				
Magyar	88.4	89.5	92.1	92.8
Német	7.3	6.9	5.2	5.1
Jiddis, héber				0.1
Szlovák (tót)	2.2	1.8	1.2	0.8
Román	0.4	0.3	0.2	0.2
Ruszin (rutén)	0.0	0.0	0.0	0.0
Horvát	0.5	0.5	0.3	0.2
Szerb	0.3	0.2	0.1	0.1
Egyéb és ismeretlen	0.9	0.8	0.6	0.7
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Vallás</i>				
<i>I. Szám szerint</i>				
Római katolikus	4,785.515	5,105.375	5,634.003	6,122.583
Görög katolikus	165.536	175.655	201.093	233.672
Református	1,632.852	1,671.032	1,813.162	1,934.892
Evangelikus	485.219	497.126	534.165	557.647
Görög keleti	61.427	50.918	39.839	38.321
Unitárius	5.108	6.224	6.266	8.465
Izraelita	471.378	473.355	444.567	400.980
Egyéb és ismeretlen	8.082	10.497	15.224	23.432
Összesen	7,615.117	7,990.202	8,688.319	9,319.992
<i>II. Százalékban</i>				
Római katolikus	62.8	63.9	64.9	65.7
Görög katolikus	2.2	2.2	2.3	2.5
Református	21.4	21.0	20.9	20.8
Evangelikus	6.4	6.2	6.1	6.0
Görög keleti	0.8	0.6	0.4	0.4
Unitárius	0.1	0.1	0.1	0.1
Izraelita	6.2	5.9	5.1	4.3
Egyéb és ismeretlen	0.1	0.1	0.2	0.2
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0

*) 1910-ben és 1941-ben megközelítő pontos területi összefoglalások alapján kiszámított ideiglenes adatok.

7. A népesség anyanyelvi, nemzetiségi és vallási megoszlása
1941-ben %-ban város és vidék szerint.

Anyanyelv, nemzetiség, vallás	Budapest szűfőv.	A többi 20 tj. város	Tj. városok együtt	Vármegyék	Magyarország összesen
a) Lélekszám	1,164.963	1,372.324	2,537.287	12,146.036	14,683.323
b) Anyanyelvi megoszlás %-ban					
Magyar	97.1	87.8	92.0	74.3	77.5
Német	1.9	2.8	2.4	5.4	4.9
Szlovák (tót)	0.3	0.9	0.6	2.1	1.8
Román	0.0	1.4	0.8	8.9	7.5
Ruszin (rutén)	0.1	0.5	0.3	4.6	3.8
Horvát	0.1	0.2	0.1	1.0	0.9
Bunyevác, sokác stb.	0.0	2.9	1.6	0.3	0.5
Szerb	0.0	2.5	1.3	1.1	1.1
Vend, szlovén	0.0	0.0	0.0	0.6	0.5
Cigány	0.0	0.1	0.1	0.5	0.4
Jiddis, héber	0.0	0.5	0.3	1.0	0.9
Egyéb és ismeretlen	0.5	0.4	0.5	0.2	0.2
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
c) Nemzetiségi megoszlás %-ban					
Magyar	98.1	89.5	93.4	78.4	80.9
Német	1.0	1.9	1.5	4.1	3.6
Szlovák (tót)	0.2	0.5	0.4	1.3	1.2
Román	0.0	1.4	0.8	8.5	7.2
Ruszin (rutén)	0.0	0.3	0.2	4.5	3.7
Horvát	0.0	0.2	0.1	0.1	0.1
Bunyevác, sokác stb.	0.0	2.4	1.3	0.2	0.4
Szerb	0.0	2.4	1.3	1.0	1.1
Vend, szlovén	0.0	0.0	0.0	0.2	0.1
Cigány	0.0	0.2	0.1	0.6	0.5
Zsidó	0.1	0.9	0.5	1.0	1.0
Egyéb és ismeretlen	0.6	0.3	0.4	0.1	0.2
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
d) Vallási megoszlás %-ban					
Római katolikus	63.1	56.2	59.3	54.0	55.0
Görög katolikus	1.4	4.4	3.0	13.4	11.6
Református	13.5	22.6	18.5	19.1	19.0
Evangélikus	5.3	3.3	4.2	5.1	5.0
Görög keleti	0.4	3.5	2.1	4.2	3.8
Unitárius	0.3	0.5	0.4	0.4	0.4
Baptista	0.1	0.1	0.1	0.3	0.2
Izraelita	15.8	9.3	12.3	3.4	4.0
Egyéb és ismeretlen	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

A városokba tömörült és a vidéken szerteszóródó lakosság tagozódásában nemcsak a népesség pillanatnyi elhelyezkedése — zártsága vagy kevertsége — tükröződik, hanem bizonyos mértékig a különböző népcsoportok településtörténete, vándorhajlama és társadalomgazdasági szerkezete is. Az egyes nemzetiségek összetétele szemponyjából is sajátos vonás például a népesség arculatán, hogy a magyarság aránya a túlnyomóan magyarok lakta tájakról odaáramló néptömegekkel milliós világvárossá fejlődött székesfővárosunkban — az anyanyelvi adatok szerint — megközelítette a 100%-ot, (97.1%), a vidéki tj. városokban pedig 87.8%-ra rúgott. Ugyanakkor a vármegyék népének anyanyelv szerint mintegy $\frac{3}{4}$ rész (74.3%-a), nemzetiségi alapon pedig $\frac{4}{5}$ (78.4%-a) volt magyar ajkú. A bunyevácoktól, sokácoktól és a szerbektől eltekintve, akik tömegesebben laknak a délvidéki agrárvárosokban, a különböző nem magyar anyanyelvűek százaléka az egyes vármegyékben következetesen magasabb, mint a városi törvényhatóságokban. Rég tudott tény, hogy a városbaáramlás elsősorban a magyarságnak kedvezett, bár egyúttal helyenkint a falvak magyar népelemének stagnálását, megritkulását is maga után vonta. A nemzetiségi és az anyanyelvi adatok összehasonlításából pedig azt látjuk, hogy a kétnyelvűség gyakoribb voltának megfelelően a városok nem magyar ajkú lakosai közül aránylag lényegesen többen vallották magukat magyar nemzetiségűnek, mint a vármegyékben, kivált a röghözkötöttebb lakosságú, kevésbé fejlődésképes falvakban. A 7. tábla vallási adataiból a zsidóság erősen városlakó természete és viszont a görög katolikus és görög keleti vallásúak vidéken magasabb aránya a legszembeötlőbb. Az egyes néprétegek térbeli tagozódásának vázolt jellemvonásai természetesen még jobban kiütköznének, ha a megyei városok adatait is számításba vennők és még inkább, ha nem a közigazgatási városok, hanem a valóban városias göcök adatait vetnők egybe az agrárjellegű településekével.

8. Minél kisebb darabokra bontjuk fel az eddig csak országosan és nagy területrészek (törvényhatóság-csoportok) szerint bemutatott adatokat, annál több jellegzetes vonást ismerhetünk fel a mai Magyarország anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti fényképén. Az egyes *törvényhatóságok* nemzetiségi jellegét (egyszínűségét, kevertségét) a magyarság arányszáma egymagában is elég jól szemlélteti. A *magyar anyanyelvűek* 1941. évi százaléka alapján vármegyéink és városaink sorrendje a következő (zárójelben a magyar nemzetiségűek arányát adjuk):

A magyar anyanyelvűek (zárójelben a magyar nemzetiségűek) aránya a vármegyékben:

több mint 90%:		70—80%:	
Hajdu vm.	99.7 (99.5)	Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	79.2 (81.3)
Jász-Nagykun-Szolnok vm.	99.7 (99.5)	Zala vm.	74.1 (96.7)
Szabolcs vm.	99.7 (99.3)	Tolna vm.	72.9 (79.5)
Borsod vm.	99.5 (99.0)	Bihar vm.	71.2 (72.4)
Heves vm.	99.2 (99.2)	60—70%:	
Csongrád vm.	98.9 (99.1)	Szatmár	62.3 (65.3)
Udvarhely vm.	98.3 (97.4)	50—60%:	
Zemplén vm.	96.2 (97.1)	Ugocsa vm.	56.9 (61.4)
Háromszék vm.	95.0 (93.9)	Maros-Torda vm.	56.2 (55.9)
Nógrád vm.	94.8 (96.2)	Baranya vm.	55.2 (68.6)
Somogy vm.	93.7 (96.2)	40—50%:	
Komárom vm.	93.3 (96.0)	Bács-Bodrog vm.	46.5 (49.3)
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	92.7 (96.6)	30—40%:	
Gömör és Kishont vm.	91.5 (91.5)	Szilágy vm.	34.5 (35.6)
Ung vm.	90.8 (93.4)	Kolozs vm.	30.7 (32.4)
80—90%:		20—30%:	
Veszprém vm.	89.7 (94.1)	Szolnok-Doboka vm.	22.5 (23.8)
Fejér vm.	89.5 (93.9)	10—20%:	
Sopron vm.	88.3 (91.8)	Máramaros vm.	19.2 (24.4)
Békés vm.	87.4 (97.2)	Beszterce-Naszód vm.	10.1 (11.7)
Csik vm.	87.1 (87.6)	4—10%:	
Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vm.	85.6 (89.8)	Máramarosi k. k.	7.8 (9.6)
Esztergom vm.	85.1 (92.4)	Ungi k. k.	6.6 (12.0)
Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vm.	84.1 (91.5)	Beregi k. k.	4.8 (7.0)
Bereg vm.	83.5 (85.0)		
Vas vm.	82.1 (95.1)		
Abaúj-Torna vm.	82.0 (88.9)		
Bars és Hont k. e. e. vm.	81.1 (85.2)		

A magyar anyanyelvűek (zárójelben a magyar nemzetiségűek) aránya a f. városokban:

több mint 90%:		80—90%:	
Kecskemét	99.5 (99.6)	Baja	88.7 (95.2)
Debrecen	99.4 (99.5)	Kolozsvár	88.1 (86.6)
Hódmezővásárhely	99.2 (99.3)	Kassa	83.4 (89.3)
Miskolc	98.8 (98.9)	70—80%:	
Szeged	98.7 (99.1)	Ungvár	77.7 (81.2)
Székesfehérvár	98.5 (99.5)	60—70%:	
Győr	97.9 (98.9)	Sopron	68.9 (81.4)
Budapest	97.1 (98.1)	Szabadka	60.0 (64.8)
Komárom	96.1 (97.1)	50—60%:	
Marosvásárhely	94.5 (93.7)	Ujvidék	50.5 (51.4)
Pécs	93.9 (97.2)	30—40%:	
Szatmárnémeti	92.2 (92.9)	Zombor	35.8 (39.3)
Nagyvárad	92.0 (91.9)		

Anyanyelvi alapon még a következőkre mutathatunk rá:

A *magyarság* 35 vármegyében és 20 tj. városban alkotja az abszolút többséget, Bács-Bodrogon pedig viszonylagos többségben él.

A *nem magyar anyanyelvűeké* (együtt) az abszolút vagy relatív többség 5 megyében és a 3 kárpátaljai közigazgatási kirendeltségben, továbbá 1 tj. városban.

Nemzetiségeink némelyike az ország egy részén, egyes vidékeken tömörül s itt százaléka is magasabb, más nemzetiségeink azonban több megye és város területén szóródnak szét; tehát sok törvényhatóságban fordulnak elő, de rendszerint kisebb arányszámmal. A továbbiakban *azokat a megyéket és tj. városokat* soroljuk fel, amelyekben egyik vagy másik anyanyelv *10%-on felüli aránnyal* volt 1941-ben képviselve.

A *német* anyanyelvűek száma például egyetlen törvényhatóságban sem emelkedik abszolút vagy relatív többségre; viszonylag a legtöbb német ajkú Baranya (34.6), Tolna (26.4), Bács-Bodrog (25.5), Beszterce-Naszód (12.7) és Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vármegyékben (12.4) lakik, végül Sopron (300) és Újvidék (12.4) tj. városokban.

Szlovák (tót) anyanyelvűek Nyitra és Pozsony (19.4%), Abaúj-Toma (16.8) s Bars és Hont vármegyében (16.0), valamint az Ungi közigazgatási kirendeltségben (16.7) és Kassa tj. városban (11.0) tömörülnek említésreméltó számban és arányban.

A *román* ajkúak Szolnok-Doboka (73.7%), Beszterce-Naszód (71.2), Kolozs (66.9) és Máramaros vármegyében (51.9) az abszolút többséget képviselik. Maros-Torda (36.5), Szatmár (34.9), Bihar (25.1), Ugocsa (15.1) és Csík (12.2) vármegyében ellenben arányszámuk a magyarságé mellett messze elmarad. A tj. városok közül viszonylag a legtöbb román Kolozsvárott számláltatott meg, arányszámuk (9.1%) azonban a 10%-ot nem üti meg.

Ruszin (rutén) anyanyelvűek az 1941. évi népszámláláskor a Kárpátalján: a Beregi (82.3%), a Máramarosi (76.8) és Ungi (70.4) közigazgatási kirendeltség területén alkották az abszolút többséget. Hányadosuk: Ugocsa (21.8) és Máramaros (12.0) vármegyében haladja meg a 10 százalékot.

Horvát anyanyelvűeket csak Zala vármegyében (20.2%), *bunyevácokat, sokácokat* stb. Szabadka tj. városban (32.2), *szerbeket* pedig Újvidéken (28.4) és Zomborban (36.8) talált a népszámlálás nagyobb tömegekben. Zombor tj. városban a szerbek arányszáma egy árnyalattal magasabb a magyarokénál. A *vendek és szlovének* csupán Vas vármegyében települnek említésre méltó arányban (13.5), a *jiddis és héber* anyanyelvűek százaléka pedig Máramaros vármegyében (15.3) és a Máramarosi közigazgatási kirendeltségben (13.3) szembeötlő.

A *cigányok* egyetlen törvényhatóságban sem alkotják a népesség említésreméltóbb hányadát. Igaz viszont hogy a cigány fajuk

aránya országszerte lényegesen magasabb, mint akár az anyanyelvileg, akár nemzetiségileg cigányoké. Éppen ezért és a cigánykérdés súlyos demográfiai, kulturális, morális, közegészségügyi és közigazgatási jelentőségére való tekintettel érdemel fokozott figyelmet, hogy a cigányok még a minimális anyanyelvi adatok szerint is nagyon sok megye és város etnikai képét színezik át.

Pillantsuk át már most összefoglalásképpen az ország jól ismert anyanyelvi térképét.¹⁹⁾ Mai csonka-hazánk területének túlnyomó részén — mint ez a fenti adatokból is kiviláglik — a magyarság aránya dominál. A legtömörebb a magyar lakosság az ország igen távan körülhatárolható (észak, nyugat és egyes pontokon délfelé is csaknem, illetőleg egészen a határmesgyéig nyúló) középső részén; itt inkább csak nyolvszigetek ékelődnek a magyarság összefüggő tömbjébe. Az országszélek felé kissé ritkul a magyar anyanyelvű népesség és sűrűsödnek nemzetiségeink. Településeik azonban északon és nyugaton többnyire csak szórványszerűen szakítják meg a magyarok községei szoros egymáshoz tapadó hálózatát, míg délnyugat- és délfelé már erősebben vegyülnek a magyar és nem magyar települési foltok. Igazán összefüggő és nagyobb kiterjedésű nem magyar etnikummal csupán az északkeleti határszélen és a keleti részekben találkozunk; az ország legkeletibb szöglete, a Székelyföld ellenben jóformán színtiszta magyar elem ősi szálláshelye.

Az egyes hitfelekezetek hívőinek törvényhatóságokintéri megoszlása az anyanyelvi kartogrammnál lényegesen változatosabb képet nyújt.²⁰⁾ A római katolikusok nagyobb tömegei a nyugaton és az ország közepén s az országszél körül elterülő vármegyékben halmozódnak fel, de számuk a Székelyföldön is jelentős. A görög katolikusok aránylag szűk területen, a keleti- északkeleti törvényhatóságokban települnek, vagyis ahol általában gyér a római katolikus népesség; itt részben görög keleti vallásúakkal is keverednek. A reformátusok száma a legmagyarabb vidékeken, az Alföld közepén, valamint Erdély kapujában a legjelentősebb, míg az evangélikusok, különösen pedig az izraeliták meglehetősen sokfelé szóródnak szét. A zsidóknak a lélekszámsúlya Budapesten és Pest megyében (a főváros környékén) szinte abnormisan nagy, de a székely megyéktől eltekintve keleten, kivált északkeleten — a galíciai beáramlás-beszívárgás útvonalának első állomásain — is felülmúló számban számiáltattak meg.

Az egyes *vallásfelekezetek hívői közül* a római katolikusok a 44 vármegyéből és közigazgatási kirendeltségből 24-ben abszolút, 2-ben pedig relatív többségben élnek; ezenkívül a 21 tj. városból 12-ben alkotják az abszolút többséget. A görög katolikusok 6 vár-

¹⁹⁾ L. az 1941. évi népszámlálás törvényhatóságokintéri adatait ábrázoló térképét a Magyar Statisztikai Szemle 1944. évf. 5. lapján.

²⁰⁾ V. ö. a Magyar Statisztikai Szemle 1944. évfolyamának 14—15. és 19. lapján közölt vallási térképeket.

megyében és 2 közigazgatási kirendeltségben vannak abszolút többségben, 1 vármegyében és 1 közigazgatási kirendeltségben pedig a relatív többséget képviselik. 2 vármegyében és 2 tj. városban az abszolút, 5 vármegyében és 4 tj. városban a relatív elsőbbség a reformátusoké. Az evangélikusok számaránya a viszonylagos többséget is csak egyetlen vármegyében éri el, a görög keleti és izraelita vallásúaké pedig egy törvényhatóságban sem emelkedik ily magasra.

10%-nál nagyobb arányban találjuk az 1941-es adatok szerint az egyes vallásfelekezetek tagjait a következő törvényhatóságok területén:

a *római katolikusokat* Zala (94.6%), Heves (90.4), Esztergom (86.8), Sopron (86.6), Nyitra és Pozsony k. e. e. (86.3), Csongrád (85.2), Nógrád (84.6), Győr, Moson és Pozsony (83.9), Csík (81.9), Baranya (80.9), Somogy (79.9), Vas (79.2), Bars és Hont k. e. o. (78.8), Komárom (74.2), Fejér (73.6), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (72.5), Tolna (72.5), Veszprém (70.1), Csanád, Arad és Torontál k. e. e. (68.4), Bács-Bodrog (66.4), Jász-Nagykun-Szolnok (63.1), Borsod (61.7), Abaúj-Torna (60.9), Gömör és Kishont (54.3), Háromszék (43.5), Udvarhely (41.9), Zemplén (41.2), Szabolcs (31.9), Békés (29.6), Ung (22.8), Szatmár (17.0), Bereg (15.5), Hajdú (14.1), Maros-Torda (13.4), Bihar (12.8) és Ugocsa (11.7) vármegyékben s az Ungi közigazgatási kirendeltségben (11.2) és Szabadka (88.7), Baja (88.5), Szeged (88.1), Pécs (84.0), Székesfehérvár (81.6), Kecskemét (77.2), Győr (75.9), Komárom (67.3), Sopron (66.6) tj. városokban, Budapest (63.1) székesfővárosban, Kassa (62.9), Zombor (55.2), Miskolc (48.2), Újvidék (47.9), Hódmezővásárhely (34.8), Nagyváradi (30.9), Ungvár (3.1), Kolozsvár (29.4), Marosvásárhely (29.2), Szatmárnémeti (22.0) és Debrecen (20.2) tj. városokban;

a görög *katolikusokat* az Ungi közigazgatási kirendeltségben (77.3%), Máramaros (66.2) vármegyében, a Beregi közigazgatási kirendeltségben (65.6), Szolnok-Doboka (61.5), Beszterce-Naszód (60.3), Szilágy (58.9), Ugocsa (53.3), Kolozs (53.0) vármegyékben; a Máramarosi közigazgatási kirendeltségben (47.5), Szatmár (44.9), Maros-Torda (26.1), Ung (22.7), Szabolcs (21.0), Bereg (18.1), Zemplén (16.0), Csík (13.8), Bihar (11.0), Abaúj-Torna (10.4) vármegyékben és Ungvár (29.9), Szatmárnémeti (20.2) és Kolozsvár (10.4) tj. városokban;

a *reformátusokat* Hajdú (73.9%), Bihar (52.1), Ung (46.7), Bereg (46.9), Háromszék (45.8), Maros-Torda (37.1), Szabolcs (35.9), Zemplén (34.3), Jász-Nagykun-Szolnok (33.5), Békés (32.2), Udvarhely (32.0), Szatmár (29.8), Gömör és Kishont (29.7), Borsod (28.8), Szilágy (24.7), Abaúj-Torna (24.5), Fejér (22.0), Kolozs (22.0), Komárom (20.2), Ugocsa (19.3), Veszprém (17.6), Pest-Pilis-Solt-Kiskun (17.1), Bars és Hont k. e. e. (15.2), Csanád, Arad és Torontál k. e. e. (15.0), Szolnok-Doboka (14.3), Tolna (14.0), Somogy (13.6), Csongrád (11.4), Baranya (10.0) vármegyékben és Debrecen (65.6), Hód-

mezővásárhely (56.4), Marosvásárhely (44.8), Kolozsvár (36.6), Nagyvárad (33.0), Szatmárnémeti (31.5), Miskolc (28.5), Komárom (20.1), Kecskemét (19.3) tj. városokban, Budapest (13.5) székesfővárosban, továbbá Székesfehérvár (11.1) és Ungvár (10.7) tj. városokban;

az *evangélikusokat* Békés (33.6%), Vas(15.0), Beszterce-Naszód (13.7), Gömör és Kishont (12.2), Sopron (11.6), Győr, Moson és Pozsony k. e. e. (11.1), Tolna (11.0) vármegyékben és Sopron (25.7) tj. városban;

a görög *keletieket* a Máramarosi közigazgatási kirendeltségben (30.4%), Bihar (19.3), Bács-Bodrog (17.3) vármegyékben, a Beregi közigazgatási kirendeltségben (16.9), Kolozs (15.9), Szolnok-Doboka (13.9), Maros-Torda (13.4), Beszteroe-Naszód (12.8) vármegyékben és Zombor (37.7) és Újvidék (30.8) tj. városokban;

az *unitáriusokat* Udvarhely (22.2%) vármegyében;

az *izraelitákat* Máramaros (18.4%) és Bereg (17.8) vármegyékben, a Máramarosi közigazgatási kirendeltségben (14.5), Ugocsa vármegyében (13.3) és Ungvár (27.2), Szatmárnémeti (24.9), Nagyvárad (22.9) tj. városokban, Budapest (15.8) székesfővárosban, Kolozsvár (15T), Kassa (15.0), Miskolc (13.5), végül Marosvásárhely (12.7) tj. városokban.

A többi vallás hívőinek száma és aránya szerte az egész országban parányi. A különböző szektákról pedig a népszámlálás nem gyűjthetett adatokat, minthogy feladata a törvényes állapot megrögzítése volt.

9. A különböző anyanyelvű és vallású népesség térbeli eloszlásának, települési viszonyainak sajátosságait a megyénkénti adatanyag nyilvánvalóan csak egészen durván, hozzávetőlegesen körvonalazhatja. Tiszta és minden részletet is híven ábrázoló kép az egyszínűséget, vagy kevertséget mutató vidékek részletesebb területi rajzából, még inkább a községi adatmozaikokból formálódik majd ki. Az anyanyelvi, nemzetiségi és vallási viszonyok feltárása során természetesen nem szabad a területi részletek megfigyelésénél megállni. Az egyes népcsoportok demográfiai, kulturális, szociális és gazdasági tulajdonságainak megismerése is egyenrangú feladat. Az 1941. évi népszámlálás e tárgykörbe vágó feldolgozásai ezidőszertől még nem fejeződtek be teljesen. A demográfiai jelenségek mélyére tekintő vizsgálódásoknak tehát nincs még itt az ideje. A felsorakoztatott adatok egyszerű áttekintése ezért csupán bevezető az elmélyedőbb kutatásokhoz.

Thirring Lajos dr.